

a més en la variant *quelimia* en els contextos com *quelimia d'aur* i *quelimia d'argent*: «princ *quelimia d'aur* e aram cremat, de cascú i.³ drema --- e mes en l uyl de tercer dia en tercer, e ab açò guarrà» (p. lxxvii-v), «prin *quelimia d'argent* e safrà e goma aràbica --- e val a totes les maneres de les desfeytes» (p. lviir-r). Notem la forma del baix llatí que dóna *Du C.*, s. v. *klimia* citant del glossari medicinal de Simon. Januensis: «Klimia, seu *Climia*, apud Avicennam, est fumus seu fuligo adhaerens superioribus fornacis in purificatione cujuscumque metalli: storea vero est fex descendens ad inferiora»; aquesta variant amb *-l-* pot ser deguda a la influència de *calamina*, que era una altra alteració del ll. *cadmia* o *cadmēa* (DECH I, 754a10-11); però notem a més el port. *quilé* 'espècie de betum', que segons Dozy deu venir de l'àr. *qir*, que Freytag defineix com «pix», igualment RMartí, i com «cera de avejas» PALc.: aquest mot també pot ser l'agent contaminador que ha causat *d > l*.

Quedir, *quediran*, V. *què* *Quedo*, V. *quiet* *Quefarem*, V. *què* *Quefe*, castellanisme popular per *jefe* *Quefer*, *queferreig*, *queferós*, V. *què*

QUEIX, 'queixalera, part de la barra on hi ha els queixals' (ara desusat), 'la regió de la galta corresponent a la queixalera', 'dentadura', amb l'oc. *caix* «mâchoire; joue» i port. *queixo* 'queixalera',¹ prové del ll. vg. *CAPSEUM 'semblant a una caixa', derivat de CAPSA 'caixa' i CAPSUS 'armadura de carruatge', o bé directament de CAPSUS. □ 1.ª doc.: *Muntaner*.

Com és sabut en català i occità un desenvolupament -PS- (pronunciat -KS-) > s és normal (JCoromines, *Lleures*, p. 250): així *caixa* de CAPSA i *queix* de CAPSUM. El contrast en el vocalisme *a/e* s'explica per la diferència de la vocal final *-A* i *-U* respectivament i es dóna a més en *greix/graixa*, *feix/faixa* (ib.).² D'altra banda, el port. *queixo* i el mot castellà primitiu (n. 1) suposen *CAPSEUM (DECH IV, 726a10ss.). Altrement, una variant *caix* també va existir en català antic (infra) i pot ser deguda a una influència antiga del derivat *caixal* o de *caixa*.

Muntaner en ponderar la destresa dels ballesters catalans ens diu que aquests aprenen el seu mester «ab la mamella e<n> <e>l *queix*, ---; per què ('per això') los catalans són los pus sobirans ballesters del món» (*Cròn.*, cap. 130, IV, 40.23). Allí la frase *apendre a<m>b la mamella en el queix* significa 'aprendre amb la llet de la mare, a les beceroles' com ho interpreta l'editor de la *Crònica*, que entén el sentit de *queix* com 'la cavitat bucal' i és natural atès que l'infant hi té el mugró quan mama. No creiem que hi testimoniem una extensió del sentit bàsic de 'queixalera, regió on són els queixals' a 'cavitat bucal' pròpiament dita, car tractant-se d'una frase de sentit figurat l'ampliació del sentit es pot esperar: al capdavall la queixalera es troba també en la cavitat bucal. Altrement, però, l'ús de *queix* parlant del mamar dels infants devia ser expressió comuna en contextos com *donar la mare* o *metre la mare la mamella en el queix de l'infant*, car trobem

aquesta frase en un altre text i aquest cop no de sentit figurat. Apareix en la versió catalana del *Tristan de Leonís* (ms. S. XIV): «La donçella --- vench --- ab l'infant que tenie en son braç e avia-li mesa la sua mamella e'l *queix* per ço que no ploràs» (citat per *AlcM d'Est. Rom.* II, 293). Però el sentit de *queix* allí no és 'la comissura dels llavis' com ho entén aquest darrer diccionari.³ El mot reapareix en StVicenF però també en una frase que sembla ser d'ús figurat: «està's ab la lengua e<n> <e>l *queix*, que no-s cure de fer oració» (citat per GSchib, *Vocab. St. Vic. F.*, s. v., del ms. 276). Aquesta erudita dóna el significat del mot com 'comissura dels llavis' guiant-se per la definició d'*AlcM*, i ben mirat això no es pot descartar en el pasatge en qüestió, si bé podia ser igualment 'cavitat bucal o boca' o 'queixalera' o 'la regió de la galta corresponent a la queixalera'. El sant vol dir només que alguns deixen ociosa la llengua i no es cuiden d'emprar-la per a fer oracions. Endemés, respecte al sentit originari de *queix* notem que els derivats, ara antiquats, *queixada* 'bufetada, galtada' i *queixera* 'galtera' (infra) representen la base de 'regió de la galta'. És una mica el matís de la locució anglesa *to say something tongue in cheek* (la llengua apuntada al queix) en el sentit 'amb humor o ironia dissimulades'. En aquest període valencià hi hagué justament gran florada de locucions idiomàtiques a base d'aquest mot: *tornar-li* a algú una cosa que ha dit *e-lqueix* 'obligar-lo a desmentir-se': «la qual cosa, si e quant assajada fo, los *tornà* hom *e-l queix*, e sens tota dificultat se n'obtenia revocació» a. 1379 (Rubio Vela, *Epist. Val. Med.*, 72.21, que el collector glossa erròniament com un *queix* 'queixa' postverbal de *queixar*, mot que no ha existit mai).

La variant *caix* figura en la frase *mentir pel mig del caix*: «—Senyora —dix ieu—, per null for ('lleï') / açò que deits contradiria; / car, com ho faés, (jo) *mentiria* / *pel mig del caix*, sal vostre honor» (*Fort. i Prud.*, *NCl.* x, 83.15). El *DAG* l'interpreta com a 'boca' atès el context, i l'editor de l'obra Marçal Oliver el dóna simplement com a equivalent de *queix* sense precisar. N'hi ha encara un altre exemple en un pasatge de Guillem de Cervera: «Si 'l porchs el *caix* tenia / d'aur, un asaut anel, / pus lieu lo pausaria / al fanc qu'en un loc beyl» (*Rom.*, 1886, 33), on el sentit es pot entendre com 'morro' amb el *DAG*. o bé més estrictament com 'la queixalera', com sigui que el poc senglar menjarà amb els queixals.

El mot està ben documentat en occità antic: Raynouard cita una sèrie d'exemples que es poden interpretar com 'galta' com en el pasatge de *Gerard de Ross*. («Adonc poiet al rei lo sancs el *cays*» = llavors la sang va pujar-li al rei a la galta) o en *Flamenca*, 1124: «Assi meseis fortment s'irais, / Tira s los pels, pela s lo *cais*, / Manja la boca, las dens lim» (=s'arrache la barbe), o 'boca' en Pere d'Auvergne («Cum del can cui *cazet* del *cays* la carns»), però en el *Blandin de Cornualla*, text del qual la filiació, si catalana o occitana, s'ha discutit molt, el sentit és clarament 'queixalera': «O el perdrie un dens del *cays*» (v. 1423), és